

LEGAL EDUCATION WORKERS LAW ENFORCEMENT AGENCIES: FIRST EMPHASIS

Trofimenko V. A.

This publication is dedicated to the place and role of higher education in the system of legal education workers of law enforcement. Determining that the system of legal education is still in its initial stage, the author tries to outline the importance of higher education institutions, including legal, to form the legal culture of justice and offering a two-tier system of legal education of law enforcement officers.

Key words: *legal education, the level of legal education, legal reflection, law enforcement agencies, legal culture, legal consciousness.*

УДК 340.12+1:316.3

I. I. Коваленко, кандидат філософських наук, доцент

АРХІТЕКТОНІКА ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ В АКсіОЛОГІЧНОМУ ВИМІРІ: ДО ПОСТАНОВКИ ПИТАННЯ

У даній статті розглядаються теоретико-методологічні особливості дослідження правової культури в аспекті її архітекτονіки. Показано роль правової традиції у забезпеченні цілісності правової культури.

Ключові слова: *правова культура, правова традиція, правова цінність.*

Актуальність проблеми. Правова культура є одним із системоутворюючих елементів суспільного життя в усій його повноті. У перехідні періоди розвитку ця роль підсилюється у зв'язку з необхідністю пошуку виходів з гуманітарного тупика. Сучасні трансформаційні процеси виявляють передусім свою антропологічну природу. Розуміючи ціннісне як модус антропологічного, доцільно розглянути архітекτονіку правової культури в її аксіологічному вимірі.

Постановка питання про правокультурну архітекτονіку є важливою для прояснення регулятивного принципу правової культури і має як теоретичну, так і прикладну значущість. Нинішня ситуація в соціогуманітарній сфері характеризується фрагментарністю розуміння правової культури, що є однією з реальних практичних проблем.

Аналіз останніх джерел та публікацій. Особливості функціонування та розвитку правової культури в умовах суспільних трансформацій перебувають у центрі уваги пострадянської дослідницької думки [1–5]. Однак дослідження правової культури в аспекті її архітектоніки та аксіологічних засад у вітчизняній гуманітаристиці поки ще здійснювалось.

Відтак *метою даної статті* є показ деяких світоглядно-методологічних засад вивчення архітектоніки правової культури та її аксіологічних підвалин, а також осмислення умов й можливості буття правокультурної форми як цілісності.

Базові принципи улаштування правової культури не можуть бути зрозумілими без звернення до засадничих структур людського буття. Втім, аби уникнути простого повернення до уявлення про архітектонічність людського розуму, доцільно враховувати все розмаїття антропологічних практик. Тому методологічно важливим стає використання принципу «трансцендентального емпіризму», що дозволяє сполучати предметність культури з питанням про її сенс.

Правова культура у найзагальнішому розумінні є особливою формою людського буття. Такий підхід дозволяє виявити внутрішню топологію правокультурного простору, логіку взаємодії всіх його аспектів, рівнів, вимірів, а також місця в ньому суб'єкта правової культури. Саме людина – така, що пізнає право, творить правокультурні феномени, ціннісно осмислює правову реальність – є наріжним камінням архітектонічного влаштування правової культури.

Правові цінності є базовим елементом правокультурної архітектоніки, оскільки вони означають місце правового суб'єкта в просторі правової культури, а також точки напруження у топосі змикання його горизонтів. Поняття «цінність» є одним з найпопулярніших у сучасній соціогуманітарній лексиці і, разом з тим, існуючі дослідницькі проблеми кореняться у надмірно розширеному тлумаченні самого ціннісного відношення. Можливо, акцентування антропологічного аспекту ціннісного дискурсу сприятиме здоланню певних методологічних протиріч у вивченні правової культури та правової антикультури.

Як аналітичну та прогностичну функцію правокультурного дискурсу слід зазначити можливість моделювання правокультурної реальності. Постановка питання про базовий принцип улаштування та функціонування правової культури дозволяє вивести чимало проблем на метарівень їх осмислення. Суспільство, культура, правова культура як надскладні нерівноважені системи не можуть бути з необхідною повнотою вивчені лише з урахуванням історичного, психологічного, юридичного або соціологічного підходів. Розуміння правової культури в призмі її архітектонічного влаштування дозволяє схопити в одному проблемному просторі множину найважливіших дослідницьких підходів. Даний дискурс однаково містить і суто теоретичні аспекти буття

правової культури, й аналіз різноманітного емпіричного матеріалу, зокрема, феномен правової антикультури. Відтак культура виявляється водночас і як така, що стає, і як така, що стала. Це, у свою чергу, знімає протиріччя між різними методиками її дослідження.

Поняття «архітектоніка» активно використовується в сучасному науково-дослідницькому дискурсі [6–8]. Архітектоніку правової культури можна представити як механізм взаємодії структурно-морфологічних та функціонально-динамічних факторів її існування, а також смислового горизонту правосуб'єктних інтенцій.

Термін «архітектоніка» початково склався в архітектурі, але згодом став активно використовуватися у філософії, філософії культури та інших гуманітарних галузях. Традицію його використання закладено у філософських концепціях М. М. Бахтина та С. С. Аверинцева, розвинуто в теорії культури М. С. Кагана, продовжено в працях вітчизняних та зарубіжних дослідників.

Так, М. М. Бахтин наполягає на конкретній систематичності кожного явища культури, кожного окремого культурного акту. В концепції філософії та історії культури М. С. Кагана концепт «архітектоніка культури» посідає центральне місце. Будучи прибічником синергетичного підходу, М. С. Каган розглядає культуру як систему, що самоорганізується та має власну внутрішню логіку розвитку і відповідну структурну парадигму, в якій сполучаються синхронічний вимір системи, що забезпечується її структурно-функціональним аналізом, та вимір діахронічний.

Ці та інші філософські надбання, на наш погляд, дозволяють більш цілісно осмислити правокультурну проблематику – передусім з точки зору методології її дослідження.

Так, для розуміння архітектоніки правової культури доцільно звернутися до понять із галузі просторових характеристик – вертикаль та горизонталь. У дослідницькій та навчальній літературі є декілька підходів до використання їх стосовно культурного простору (Е. Шилз, М. С. Уваров, А. А. Оганов, І. Г. Хангельдієва, Н. Н. Суворов та ін.). Якщо узагальнити уявлення про устрій умовного правокультурного простору в дискурсі «горизонталь-вертикаль», можна припустити, що горизонтальним аспектом розвитку правової культури виступають функціонально-динамічні процеси правового культурогенезу у часовому розгортанні; вертикальним же виміром є надскладна матриця відношень взаємообумовлених форм правової культури (контркультурних, антикультурних) – тобто структурно-морфологічний її зріз. Можна також вести мову про певну мозаїчність правової культури, її поліфонізм та архітектоніку, що кореспондують між собою.

Фундаментальна властивість правової культури – самоорганізація – розглядається через взаємодію її головних аспектів. З допомогою правокультур-

ної діяльності людина, громадянин вписує себе в цілісність культури як такої, цілісність світу, тобто щоразу творить в собі її образ. Правова культура взагалі є можливою лише остільки, оскільки людина набуває світ як ціле, і концепція архітектоники правової культури претендує на розуміння правової культури в усій її повноті. Мова йде про стійку узгодженість правокультурних феноменів, їх динаміку та задане смислопокладання, про досягнення правовим суб'єктом такого результату його перебування в правовій культурі, на якому ґрунтується можливість повноти. Такими зрушеннями акцентів у діалектиці правової культури визначається суттєвий крок у розумінні її механізму та ролі громадян як носіїв та творців правової культури.

Архітектонічний підхід доповнює трансцендентальний та екзистенціальний підходи до правової культури. Відтак правосуб'єкт стає місцем «зборки» різних сторін правової культури – її структури, динаміки та сфери смислів, що передує всьому. Суб'єкт права як культурний діяч виступає в архітектоніці не як уніфікуючий трансцендентальний суб'єкт або відсторонений конструктор, що перериває правокультурне становлення. Саме завдяки аксіологічному акценту з'являється можливість вести мову про індивідуальний досвід правокультурного суб'єкта, що розкриває свій творчий потенціал.

Таким чином, під архітектонікою розуміється особливий механізм правової культури, що прагне універсальності та цілісності. Архітектоніка відрізняється від структури культури саме претензією на охоплення буття правової культури в усій його повноті, а також на фіксацію моментів, що ув'язують смислові, структурно-морфологічні та функціонально-динамічні параметри.

Цілісність правової культури як системи забезпечують правові традиції. Правова традиція виконує формоутворюючу роль та змістовно вміщає множини різних культурних проявів. У такому сенсі вона є однією з архітектонічних опор, що забезпечує найважливіші її функції – комеморативну, дидактичну та ціннісно-нормативну. Правова традиція створює певні правокультурні контексти і сама водночас є їхнім породженням. Правова культура є можливою лише як постійне відтворення правових смислів, що містить процеси виснаження віджитих та формування нових ціннісно-смислових конструктів.

Іноді у довідковій літературі традиція трактується надто широко як певні культурні зразки, інститути, норми, цінності, ідеї, звичаї, стилі тощо. Логічно було б, на наш погляд, визначити правову традицію саме як механізм, засіб трансляції аксіологічно значущих елементів історико-правового досвіду поколінь.

Архітектонічно правова культура являє собою простір комунікацій та відповідних суб'єктних стратегій. Оскільки культуру-як-комунікацію прийнято розглядати через концепт «текст», доцільно було б звернутися до поняття «контекст».

У мові контекст структурує віяло можливих аспектів граматичного значення того чи іншого слова чи речення, з допомогою чого задається визначеність смислу мовних виразів у межах даного тексту. В культурі та правовій культурі він виконує архітектонічну роль, визначаючи семантичну наповненість та аксіологічну спрямованість того чи іншого феномена, поміщеного в нього. У більш широкому значенні правокультурний контекст – це середовище, в якому існує правовий суб'єкт, система відліку, *namespace* – «простір імен».

Отже, поняття контексту міцно увійшло в арсенал соціогуманітарної лексики. Філософія постструктуралізму та постмодернізму надала йому нової коннотативної забарвленості. Під контекстом у даній статті розуміються певні соціокультурні фрейми (рамки), в яких формується та існує той чи інший правокультурний вислів (явище, подія тощо).

Нарративна природа контексту дозволяє включати в нього аксіологічні інтенції сприймаючого суб'єкта, його власний правокультурний досвід, сприйнятті правокультурні коди та гранично індивідуалізовані суб'єктивно-особистісні смисли. Традиція ж виступає в ньому формоутворюючим інструментом, що впливає як на структурні, так і на функціональні аспекти правокультурного буття.

Буття традиції залежить від стійкості контекстного каркасу, адже традиція передбачає ту чи іншу міру цілісності світосприйняття з інтенціональною відсилкою до нередукованого досвіду. Комплекс правових традицій виступає «кровоносною системою» всієї правової культури з точки зору її архітектонічності, що дозволяє транслювати її коди й смисли найрізноманітнішими засобами. І навіть сучасна правова культура насправді виступає нічим іншим, ніж полем реалізації механізмів правової традиції у перетворених формах. Зокрема усталена радянська правова культура мала певну стійкість у вигляді жорстких ідеологічних опозицій. Порушення таких фундаментальних засад привело до розхитування архітектонічної стійкості, зміщенню оптики та появи нових аксіологічних контурів сучасного правокультурного простору. Наприклад, навіть вихідна загальнокультурна опозиція «чоловіче – жіноче» в правокультурному просторі відчуває величезний тиск, що проявляється передусім у поведінкових мотивах та практиці повсякденності. Відтак відсутність «великих наративів», тотальність симулякрів та паніронізм не сприяють стійкості традиційності як засобу буття культури. В енциклопедіях синонімом традиції виступають поняття «уклад», «засадниче начало, основа чогось». Сучасний загальнокультурний простір (і правокультурний зокрема) функціонує на ціннісних розламах та демонструє високу архітектонічну мобільність, що проявляється у міцних зрушеннях у галузі приватного та публічного права.

Сьогодні в соціогуманітаристиці простежується вихід на перший план категорії «процес» по відношенню до категорії «структура», а концепція архітекτονіки знімає пов'язані з цим методологічні протиріччя.

Отже, дослідження правової культури та правової антикультури має полідискурсивний характер та передбачає звернення до фундаментальних галузей філософського та соціогуманітарного знання. Тут «зустрічаються» декілька проблемних царин – онтологічні, феноменологічні, типологічні та аксіологічні аспекти, а також низка прикладних ракурсів даної проблеми. Правова культура як феномен людського буття може бути представлена через архітектонічність як основоположний принцип її влаштування. Архітектонічність правової культури представлена через взаємодію головних аспектів її існування – структурно-морфологічного, функціонально-динамічного та смислопороджувального. Зміни в архітектоніці правокультурного простору дозволяють відстежити логіку розвитку правової культури, зокрема антикультурних процесів. Це стає можливим завдяки представленості архітекτονіки правової культури в аксіологічному вимірі, де носієм ціннісного начала виступає правосуб'єкт – як індивід, так і певна соціокультурна спільнота.

ЛІТЕРАТУРА

1. Байниязов Р. С. Духовно-культурологический подход к правосознанию и праву // Новая правовая мысль. – 2003. – № 1. – С. 2–6.
2. Бондарев А. С. Правовая антикультура в правовом пространстве общества / А. С. Бондарев. – Пермь : Перм. ун-т, 2006. – 192 с.
3. Федик С. І. Формування правової культури студентів-юристів: теоретичні та прикладні аспекти (на матеріалах діяльності навч. закладів з підготовки молодших спеціалістів) : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / С. І. Федик ; Львів. держ. ун-т ім. Івана Франка. – Львів, 1996. – 206 с.
4. Осика І. В. Правова культура у формуванні правової, соціальної держави : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Осика Ірина Віталіївна ; Інститут законодавства Верховної Ради України. – К., 2004. – 20 с.
5. Правова культура і громадянське суспільство в Україні: стан і перспективи розвитку : матеріали міжнар. наук. конф., м. Харків, 12 жовтня 2007 р. / ред. кол. Ю. П. Битяк [та ін.] ; НДІ держ. будівництва та місцевого самоврядування. Академія правових наук України, Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х. : Право, 2007. – 216 с.
6. Кондаков И. В. Архитекtonика русской культуры : автореферат дис. ... доктора филос. наук : 24.00.01. – М., 1998. – 74 с.
7. Норенков С. В. Архитекtonика предметного мира. – Новгород : Изд-во Нижегород. ун-та, 1991. – 160 с.
8. Дробышева Е. Е. Архитекtonика культуры: опыт культурфилософской рефлексии. – СПб. : Изд-во СПбГУСЭ, 2010. – 233 с.
9. Лотман Ю. М. Семиосфера. Культура и взрыв. Внутри мыслящих миров. Статьи. Исследования. Заметки / Юрий Михайлович Лотман (сост.). – СПб. : Искусство СПб., 2000. – 704 с.

10. Лотман Ю. М. Внутри мыслящих миров: Человек – текст – семиосфера – история / Тартуский ун-т. – М. : Языки русской культуры, 1996. – 464 с. – (Язык).
11. Кравченко А. И. Социология : Общий курс : учеб. пособие для студентов вузов / А. И. Кравченко. – М. : ПЕР СЭ, 2000. – 638 с.

АРХИТЕКТОНИКА ПРАВОВОЙ КУЛЬТУРЫ В АКСИОЛОГИЧЕСКОМ ИЗМЕРЕНИИ: К ПОСТАНОВКЕ ВОПРОСА

Коваленко И. И.

В данной статье рассмотрены теоретико-методологические особенности исследования правовой культуры в аспекте ее архитектоники. Показана роль правовой традиции в обеспечении целостности правовой культуры.

Ключевые слова: *правовая культура, правовая традиция, правовая ценность.*

ARCHITECTONICS OF LEGAL CULTURE IN THE AXIOLOGICAL DIMENSION: THE FORMULATION OF THE QUESTION

Kovalenko I. I.

In this article considers the theoretical and methodological characteristics of the study of the legal culture in the aspect of the architectonics. Shows the role of the legal tradition in ensuring the integrity of the legal culture.

Key words: *legal culture, legal tradition, legal value.*

